
Notes

L'evolució textual de *L'Escanyapobres*,* per Víctor Martínez-Gil

1. Narcís Oller i la qüestió lingüística

En la literatura catalana, la qüestió lingüística, a causa de l'ampli ventall de possibilitats que ofereix un idioma sempre al caire de la disgregació, ha anat indescribiblemunt unida a les lluites estètiques i culturals. N'és un exemple la dissensió de Narcís Oller amb el Noucentisme, la qual es va vehicular a través de l'antinormisme actiu. No és en va que la pau entre Oller i la cultura catalana quedés segellada, tot i que no pas d'una manera absoluta, amb l'edició, encetada el 1928, de les seves *Obres completes* corregides ortogràficament i lingüísticament per Emili Guanyavents.¹

Narcís Oller havia aconseguit de superar relativament bé el tràngol del Modernisme. L'admiració que alguns modernistes sentien per Èmile Zola i l'interès estilístic que va despertar en autors com Raimon

Casellas o Víctor Català, dels quals a més a més era amic, el van mantenir en plena actualitat.² Oller va publicar dins la «Biblioteca Popular de L'Avenç» i, amb obres com *La bogeria* i sobretot *Pilar Prim*, va mirar d'adaptar-se, en la mesura de les seves possibilitats, als nous temps. Com ell mateix escriu en un fragment molt citat de les *Memòries literàries*, el ric vocabulari d'autors com Víctor Català, Ruyra o Vayreda li feia veure «la pobresa» del seu.³ Tot i les

2. Per a la primera qüestió, que comporta la crítica al naturalisme massa «tou» d'Oller, vegeu Jaume BROSSA, *Narcís Oller*, «L'Avenç», 2ª època, IV (1892), ps. 353-357, ara dins Jordi CASTELLANOS, *El modernisme. Selecció de textos* (Barcelona, Empúries, 1988), ps. 283-284. Tot i les crítiques, Brossa deixa clar que les obres d'Oller, fet i fet l'únic novel·lista homologable aleshores a nivell europeu, «són de les poques que mereixen ésser preses en sèrio». Sobre les relacions estilístiques d'Oller amb els autors conreadors de la novel·la i la narrativa simbòliques, vegeu Alan YATES, «*L'Escanyapobres*» de Narcís Oller, dins *Miscel·lània Aramon i Serra*, I (Barcelona, Curial, 1979), ps. 622-623. I també: Antònia TAYADELLA, *Narcís Oller i el naturalisme*, dins Joaquim MOIAS (dir.), *Història de la literatura catalana*, vol. VII (Barcelona, Ariel, 1986), ps. 629-631.

3. Vegeu Narcís OLLER, *Memòries literàries. Història dels meus llibres* (Barcelona, Aedos, 1962), ps. 338-339.

* Aquest treball ha estat realitzat en el marc del projecte DGICYT núm. PB94-0710. Vaig llegir-lo com a comunicació al Col·loqui Narcís Oller (Valls, 28-30 de novembre de 1996).

1. Vegeu Alan YATES, *Sobre la fortuna de Narcís Oller*, «Faig», núm. 19 (desembre de 1982), ps. 72-80.

dificultats a l'hora d'escriure-la, però, *Pilar Prim* demostra que encara es veia amb forces d'intentar ser novel·lista.

Com també feia «L'Avens» de la primera època, Oller tendia a escriure seguint els usos del que es coneix com a català acadèmic de tradició moderna, el català que s'identificava emblemàticament amb l'ús de la -a en la desinència dels plurals femenins.⁴ Dic «tendia a escriure» perquè, durant la Renaixença i el Modernisme, els diferents models de català literari apareixien barrejats i estratificats de manera diferent segons cada autor. Cal tenir en compte, a més a més, que la Renaixença havia fornint o ajudat a fixar un munt de solucions lingüístiques comunes a tots els escriptors com, per exemple, els diversos usos de la «y», la preposició «ab», l'hac final després d'oclusiva i per marcar la pronúncia disil·làbica, el «lo» neutre, o l'ús de l'apòstrof per marcar algunes elisions a l'estil d'«un'altra» o «qu'eren». El català d'Oller, a més a més, adoptava tímidament alguns dels trets morfològics del «català que ara es parla». Per exemple, trobem la vocal temàtica -e i no pas -a en l'imperfet de subjuntiu dels verbs de la primera conjugació.⁵ Oller participava de la voluntat de la literatura de la Restauració per aconseguir, per dir-ho en paraules de Joaquim Molas aplicades a la poesia, un llenguatge que reproduís «els moviments més lliures de la realitat».⁶ Per aquest camí,

ni florelesc ni vulgaritzant, Oller no topava en absolut amb l'evolució que havia de fer el Modernisme, al contrari: la preparava i podia ser aprofitat per ella.

Els problemes van venir amb la codificació lingüística proposada des de «L'Avenc», la coneguda antipatia d'Oller per Fabra la tematica documentada en les *Memòries literàries*, on explica que «havia deixat moix, escorregut i mut el petulant pedagog» quan li havia sortit amb un rebuf pel «mer fet d'haver-me-li queixat bonament que a la revista "L'Avenc" [...] introduïssin cada dia modificacions a l'ortografia catalana més usual sens prou raó que ho abonés, ja que el fer i desfer que allí es notava, suprimint avui hh inicials d'allà on l'endemà les tornaven a posar i permetent-se consemblants jocs malabars amb altres lletres, denotava clarament com estaven d'insegurs de tals reformes».⁷ Pel que fa a aquestes qüestions, Oller es trobava a prop d'autors com Joan Maragall o Víctor Català, més aviat contraris a la rigidesa codificadora. El Modernisme presentava aquesta fractura entre, per una banda, la creença en la intuïció personal i, per l'altra, el desig racionalitzador, institucionalitzador. Cal tenir en compte que les formulacions al vol-

4. Vegeu Mila SEGARRA, *Història de l'ortografia catalana* (Barcelona, Empúries, 1985), ps. 218-227.

5. Hem de tenir en compte que la llengua gramatical d'Oller evoluciona. En una obreta del 1878, recentment rescatada per Xavier Vall (vegeu *La primera narració catalana de Narcís Oller, escrita amb Josep Ycart: «La PAGESIA»*, a cura de Xavier Vall, «Els Marges», núm. 51 [desembre de 1994], ps. 63-82), Oller emprà fins i tot un tret gramatical de Ballor: escriure amb -b els pretèrits imperfets de l'indicatiu quan Bofarull, el 1864, ja havia atorgat validesa a l'ús tradicional de la -v, un ús que trobem en Oller més endavant, per exemple en el fragment autògraf de *L'Escanyapobres* publicat a «L'Avens» el 1884. A partir de 1907, Oller va passar a escriure els plurals en -es acomodant-se a les idees de Francesc Matheu, que era defensor del català acadèmic de tradició antiga, i va deixar de banda usos que devia considerar massa antics, com ara l'accentuació de la preposició «a».

6. Joaquim MOLAS, *La crisi del Romanticisme: la poesia*, dins Joaquim MOLAS (dir.), *Història de la literatura catalana*, vol. VII, op. cit., p. 462. En uns termes semblants, es refereix també a Apel·les Mes-

tres, el qual situa com a precedent de «Maragall, Rusiñol i tots els seus amics» (*Ibidem*, p. 471). Vegeu també Mila SEGARRA, *Història de la normativa catalana* (Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1985), p. 91: «També alguns escriptors, prosistes o poetes modernistes (Narcís Oller, Joan Maragall, Apel·les Mestres) prengueren partit, si bé tímidament, per una morfologia més arrelada en la parla quotidiana.»

7. Narcís OLLER, *Memòries literàries*, op. cit., p. 284. Aquest episodi és recordat per Oller arran d'un enfrontament posterior amb Fabra l'any 1896 quan aquest es va negar a acceptar l'accésit que li havia estat atorgat per un Consistori dels Jocs Florals del qual Oller era membre (*Ibidem*, ps. 270-272). Sobre la baralla de 1896, vegeu Josep MIRACLE, *Pompeu Fabra* (Barcelona, Aymà, 1968), ps. 313-325. Pel que fa a les dates del primer enfrontament, es podia haver produït entre el 1892 i el 1893, és a dir, entre la proposta per part dels de «L'Avenc» de la supressió de l'hac etimològica i el tancament de la revista, o, si Oller es referia en realitat a l'editorial, més aviat cap al 1896, ja que en les *Memòries* diu que s'havia produït «poc abans» de la segona picabaralla. A. Bladé i Desumvila, a *Contribució a la biografia de Mestre Fabra* (Barcelona, Rafael Dalmau, 1965), ps. 57-58, probablement es refereix, segons indica Miracle, al primer enfrontament, encara que el situa en l'any 1899.

tant de l'espontaneïtat lingüística i literària partien del fet que, tot i l'existència de diferents models lingüístics, els usos del català escrit fixats per la Renaixença, acceptats des del costum, podien ser vistos com a espontanis. Es tractava, fet i fet, d'uns usos al damunt dels quals s'havia construït també la literatura modernista. El problema no era tan sols ortogràfic, ja que la reforma fabriana era també una reforma gramatical. La codificació lingüística, encara que fos una aspiració difusa del catalanisme literari, volia dir, a la pràctica, que *La Papallona*, *L'Escanyapobres* o *Solitud* no tan sols eren textos escrits en una grafia antiga, sinó que eren escrits en un català incorrecte, castellanitzat. Prohibir usar «puesto», «lo» o «els demés», voldrà dir obligar a modificar l'estil d'una obra literària, voldrà dir haver de canviar les frases. Aquest és un dels motius pels quals els escriptors tendien a assimilar les tries ortogràfiques amb les estilístiques, és a dir, escriure «poch» amb hac final era tan important com poder escriure «els demés», era de fet el mateix.

Aquesta identificació entre ortografia, gramàtica i estil va adquirir, amb el Noucentisme, unes clares connotacions polítiques. Els autors que escrivien des de la discrepància es van expressar, per tant, des de l'antinormisme.⁸ Narcís Oller, com Víctor Català, va participar en totes les iniciatives que el seu amic Francesc Matheu organitzava en aquest sentit: va ser membre de l'Acadèmia de la Llengua Catalana i va col·laborar a la «Il·lustració Catalana», a la revista «Catalana» i a la col·lecció la «Lectura Popular».⁹ Són els anys de la marginació d'Oller enmig d'un panorama cultural

idealista que rebutjava el realisme literari i lingüístic emblematitzats en la novel·la, gènere que Oller va abandonar definitivament després de *Pilar Prim*.¹⁰

La tensió entre Oller i les normes fabrianes, com ja he indicat, no va quedar pas totalment resolta amb la publicació de les *Obres completes*. Les declaracions del novel·lista que ens reporta Maurici Serrahima són ben eloqüents. Havent-lo felicitat per la iniciativa, Oller va respondre: «Sí, m'hi he decidit. Així com així, també les haurien corregit quan les vagin tornant a editar, i m'he estimat més revisar la correcció jo mateix, perquè no em toquin allò que jo vull deixar-hi.»¹¹ Narcís Oller, doncs, va optar pel mal menor, és a dir, per controlar la correcció inevitable. Les tensions amb la norma van quedar reflectides en l'*Advertiment del corrector* amb què Emili Guanyavents va fer encapçal·lar el primer volum de les *Obres*, on precisava tot allò que Oller havia volgut fer respectar en contra de la norma, especialment als diàlegs, «per tal que (a judici de l'autor) el llenguatge no perdés naturalitat i força».¹²

L'obra d'Oller, d'estètica realista i per

una mica de banda, però, els matisos justificadors de les actituds individuals. Hem de ser conscients del fet que el Noucentisme obligava a determinats equilibris estètics, lingüístics i polítics que no tothom estava disposat a assumir, i no tan sols per problemes de més o menys nacionalisme (que també hi eren) o d'enveges personals (evidents en molts casos). Com ja veurem, Oller estava preocupat, si bé no «fabrianament», per la correcció de les seves obres.

10. Vegeu Josep MURGADES, *La Renaixença vista pel Noucentisme*, dins DD.AA., *Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença (18-22 de desembre de 1984)* (Barcelona, Curial / Estudis Universitaris Catalans, 1994), especialment les ps. 134-136.

11. Maurici SERRAHIMA, *El món de Narcís Oller*, epíleg a Narcís Oller, *Obres completes* (Barcelona, Selecta, 1948), p. 1.455. Domènec Guansé esmenta també aquesta intenció quan comenta el procés de revisió de les obres d'Oller des de la «Revista de Catalunya»: «Amb la seva actitud, Narcís Oller dona un alt exemple als homes del seu temps. I alhora que insufla a la seva obra una nova primavera s'assegura contra moltes de les possibles profanacions que en l'esdevenidor hauria pogut sofrir de part d'algun editor desaprensú o lleuger.» (Domènec GUANSÉ, *Les Lletres*, «Revista de Catalunya», núm. 51 [setembre-octubre de 1928], p. 325).

12. E. GUANYAVENTS, *Advertiments del corrector*, dins Narcís OLLER, *Obres completes*, vol. I (Barcelona, Gustau Gili, 1928), p. v.

8. Josep MURGADES, però, a *Constants històriques de l'antinoucentisme*, «L'Avenç», núm. 194 (juliol-agost de 1995), p. 53, adverteix contra «la simplificació abusiva que fóra confondre antifabrianisme i antinormisme amb antinoucentisme».

9. Vegeu Alan YATES, *Una generació sense novel·la?* (Barcelona, Edicions 62, 1975), ps. 138-143. Josep Murgades, a l'article citat i a *Sinopsi de l'antinoucentisme històric*, «Llengua & Literatura», núm. 7 (1996), ps. 105-127, ha començat a traçar un quadre classificador de les actituds antinoucentistes. Murgades ha interpretat l'oposició dels autors que com Oller provenen de la Renaixença com una mostra de misonisme i de rebuig al nacionalisme noucentista. La interpretació, certament justa en termes de grans moviments politicoculturals, deixa

tant de llenguatge realista, posava damunt la taula el que, sens dubte, era el punt central al voltant del qual van girar els debats sobre el català literari al llarg dels anys vint: la voluntat d'assolir un equilibri entre la naturalitat (la gran pèrdua del Noucentisme) i la norma (el seu gran guany). Ara ja no es rebutjaven els vells mestres, però se'ls demanava que s'adaptessin. Autors com Puig i Ferrer o Víctor Català seran exaltats per Domènec Guansé a la «Revista de Catalunya» com a escriptors vius i engrescadors, encara que en criticarà la manca de subjecció gramatical.¹³ Oller, tot i el pacte de les *Obres completes*, tindrà una sort més ambivalent. Durant l'homenatge que se li va tributar l'any 1925, a «La Publicitat» (28-V-1925) va aparèixer un article anònim titulat *Narcís Oller* on es deia que la seva prosa «no adquireix prou vigor per esborrar o per atenuar les tares lingüístiques», a diferència del que passava amb Verdaguier, Guimerà, Maragall o Vilanova. L'article, ara signat per Rovira i Virgili, va ser reproduït a la «Revista de Catalunya» el juliol de 1929,¹⁴ és a dir, un cop endegades les *Obres completes*. D'altra banda, però, també a «La Publicitat», Tomàs Garcés havia defensat Oller, en concret *La Papallona*, l'any 1924 (*Carnet de les lletres*, 30-III-1924, signat «Ship-boy»), i saludaria la publicació de les *Obres completes* al mateix diari amb l'article *La lliçió de Narcís Oller* (6-VII-1928). Fins i tot els elogis, però, es veuen tenyits per la constatació, en el primer article, que «La Papallona» fa «aquella flaire somorta i duradora de les violetes antigues» i, en el segon article, que amb Oller el que veurem seran «panorames anacrònics de singular beutat».¹⁵ Oller, en definitiva, no pot ser

vist com un autor actual a l'alçada, o amb la força, de Víctor Català o Puig i Ferrer. També Domènec Guansé reconeix des de «La Publicitat» el valor d'Oller i declara que «la joventut actual torna a admirar i estimar els valors veritables del vuitcents»,¹⁶ però no pot evitar un cert distanciament en relació amb l'obra de l'escriptor.¹⁷ No crec que es tracti tant d'un «cert ressentiment residual per part de l'ortodòxia noucentista supervivent»,¹⁸ com, a banda la qüestió lingüística, d'un posicionament ideològic en contra d'un art massa poc transformador que tenia els seus màxims defensors en els diaris conservadors «La Veu de Catalunya» i «La Vanguardia». Els crítics de «La Publicitat» i de la «Revista de Catalunya» aplegaven així en un mateix sac les deficiències d'un realisme segons ells massa mimètic i les mancances lingüístiques i estilístiques de l'escriptor, lligat en excés al català corromput del carrer. Aquests retrets lingüístics s'han convertit en un lloc

prepara Narcís Oller l'edició de les obres completes, «La Publicitat», 15-XII-1927). El 13 de setembre de 1921 havia escrit a Matheu: «He meditat lo que'm dius de la parauleta y'm decideixo a masculinizarla per a millor sostindre'l tò sicle XIX del meu estil.» (Correspondència de Francesc Matheu, Biblioteca de Catalunya, ms. 2209). És evident que Oller, perfectament conscient de l'evolució soferta pel català literari, no vol en cap cas emascarar la seva obra, sinó fer-la assequible des de l'assumpció dels aspectes inescapables d'aquesta evolució.

16. Domènec GUANSÉ, *Com prepara Narcís Oller l'edició de les obres completes*, art. cit.

17. Escriu a la ressenya que abans he citat de la «Revista de Catalunya»: «El realisme de la seva obra no ha estat mai oblidat. Així han estat respectats —sobretot en el diàleg— els castellanismes, les incorreccions i les maneres vicioses de la parla barcelonina que, en ésser corregides, poguessin esvaïr la naturalitat i la vivacitat del llenguatge.» Guansé sembla justificar l'obra d'Oller només pel seu caràcter realista i documental. D'aquí el poc entusiasme que va demostrar sempre per l'escriptor. Al pròleg d'*Abans d'ara* (Barcelona, Proa, 1966, p. 20) escrivia que l'edició de les *Obres completes* no va causar «l'impacte esperat en els ambients literaris», tant a causa del llenguatge, en l'afinament del qual, escriu Guansé, «tots se sentien solidaris i compromesos», com a causa de l'estètica realista.

18. Alan YATES, *Sobre la fortuna...*, art. cit., p. 74. Potser mereix consideració a banda la queixa que cita Yates de Fabra perquè no s'havia reconegut prou la feina de Guanyavents, una queixa evidentment «gremial».

13. Vegeu les ressenyes dedicades a Puig i Ferrer («Revista de Catalunya», núm. 10 [abril de 1925] i núm. 48 [juny de 1928]) o a Víctor Català («Revista de Catalunya», núm. 30 [desembre de 1926]).

14. Vegeu Antoni ROVIRA I VIRGILI, *Narcís Oller. 13 maig 1925*, dins l'article *Siluetes de catalans*, «Revista de Catalunya», núm. 56 (juliol de 1929), ps. 20-22.

15. Cal dir que Oller, com va declarar a Domènec Guansé, era conscient, amb orgull, de la pàtina de la seva obra: «Jo accepto les normes i els avenços lingüístics actuals. Però vull que el llibre tingui el sabor del temps en què el vaig escriure. Altra cosa no m'escalaria pas.» (Domènec GUANSÉ, *Com*

comú de la crítica olleriana, la qual ha parlat d'una rigidesa estilística causada per diversos motius que s'alimenten mútuament. D'una banda, el feble instint idiomàtic d'Oller, del qual ell era conscient,¹⁹ que havia de lluitar contra la castellanització del català en general i del seu en particular. De l'altra, les dificultats objectives a l'hora d'assolir un registre de novel·la realista, inexistent en català, que fos apte per a descriure la realitat social i els moviments psicològics dels personatges; un registre que, a més a més, es veia obligat a incorporar determinats trets del català parlat que, especialment en els diàlegs, minaven la mateixa idea de llengua literària autònoma. Aquests problemes, exposats per Gaziell i per Maurici Serrahima, van ser considerats per Sergi Beser com una de les grans limitacions narratives de Narcís Oller, encara que va advertir que caldria una anàlisi detallada de tot plegat per a confirmar-ho.²⁰ De fet, ens hem acostumat a valorar les obres d'Oller més expressionistes, o més assimilables des de la novel·la modernista, com ara *L'Escanyapobres* o *La bogeria*, i hem deixat de ban-

19. Són interessantíssims els comentaris metalingüístics d'Oller en les seves obres. Fins i tot, el conte *Tres mesos de món* de *Croquis del natural* ens presenta de manera paral·lela l'aprenentatge sentimental i el lingüístic. Vegeu Giuseppe GRILLI, *Estudi introductor* a Narcís OLLER, *Isabel de Galceran i altres narracions* (Barcelona, Edicions 62, 1991), ps. 24-25, on fa consideracions innovadores sobre la llengua com a personatge de la història en Oller. Tenim altres testimonis de les dificultats idiomàtiques d'Oller a l'Institut Municipal d'Història de Barcelona (NO, docs. personals, caixa 1, citat per Josep M. DOMINGO a *Josep Pin i Soler i la novel·la, 1869-1892. El cicle dels Garriga*, Barcelona, Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, p. 140, n. 159).

20. Vegeu GAZIEL, *Pròleg* a Narcís Oller, *Memòries literàries*, op. cit., p. XXIV; Maurici SERRAHIMA, *Narcís Oller*, dins *Dotze mestres* (Barcelona, Destino, 1972), ps. 57-60; i Sergi BESER, *Les limitacions narratives de Narcís Oller*, dins *Actes del Quart Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1977), ps. 333-347. Caldria precisar que Gaziell, que havia promogut la publicació de les *Obres completes*, proposava de diferenciar entre l'Oller estilista («un dels més fluïxos escriptors en el nostre idioma») i l'Oller novel·lista. Va ser Serrahima qui va posar, al costat del problema de la incorrecció lingüística, el de la manca d'una llengua amb tradició novel·lística capaç de donar amb precisió la vida interna dels personatges i, per tant, qui va relligar els problemes novel·lístics amb els lingüístics i els estilístics.

da les obres, i els estils, més realistes.²¹ Últimament, s'han editat obres d'Oller a partir de les primeres versions.²² Potser aquesta atracció envers el català del segle XIX ens durà a valorar en conjunt una llengua i un estil (l'èxit dels quals és indistinguible de l'èxit novel·lístic) que cal concebre com a evolutius en el temps i que cal mesurar des de la necessària pluralitat de veus de la novel·la com a gènere.²³

2. L'evolució textual de «L'Escanyapobres»

Alguns dels aspectes d'aquest panorama general que he traçat sobre les vicissituds de la llengua literària de Narcís Oller es poden exemplificar i matisar a partir d'un cas concret com és el de *L'Escanyapobres*, un text especialment ric pel que fa a aquesta qüestió.

No disposem del manuscrit de la novel·la, tan sols de la reproducció, a «L'Avens» del 15 d'abril de 1884, d'un fragment manuscrit del capítol VII, una còpia en net que la revista devia encarregar a Oller quan la novel·la va guanyar un dels premis dels Jocs Florals.²⁴ *L'Escanyapobres* va tenir set edicions en vida de l'autor: la primera dins l'*Anuari dels Jocs Florals* de l'any 1884; dues

21. Alan Yates es refereix a aquestes dues obres com les «més "modernes" del repertori ollerian, les que més completament s'adiuen amb els gustos i els criteris, vitals i estètics, de la nostra generació» (*Sobre la fortuna...*, art. cit., p. 78). És interessant, encara que força maniquea en contra d'Oller, la comparació estilística amb Josep Pin i Soler que fa Josep M. DOMINGO a *Josep Pin i Soler...*, op. cit., ps. 138-143.

22. A més a més d'*Isabel de Galceran i altres narracions* a cura de Giuseppe Grilli, op. cit., vegeu també DD.AA., *Contes realistes*, a cura d'Enric Cassany (Barcelona, Edicions 62, 1994).

23. Caldria una anàlisi dels diferents registres de les obres d'Oller i dins de cada obra (elements romàntics de *L'Escanyapobres*, per exemple). En aquest sentit, és interessant la consulta de l'article de Maria NUNES *Una lectura estilística de «L'Escanyapobres» de Narcís Oller*, «Quaderns de Vilaniu», núm. 5 (maig de 1984), ps. 97-114. Com reporta Sergi BESER (art. cit., p. 340), el ressenyador de *Pilar Prim* a «Joventut» destaca la novel·la com una mostra de l'avanç idiomàtic de l'autor en consonància amb el del català.

24. Vegeu Narcís OLLER, *De l'Escanyapobres*, «L'Avens», núm. 28, III (15 d'abril de 1884), ps. 261-262. El fragment correspon al casament de l'Oleguer i la Tuies.

més, editades per la «Revista Literària», l'entitat que havia ofert el premi que va guanyar la novel·la, els anys 1884 i 1886; posteriorment dues més dins la «Biblioteca Popular de L'Avenç» el 1903 i el 1909; una altra l'any 1924 dins la col·lecció «La Novel·la d'Ara», feta a partir de l'edició de 1903; i l'última, el 1928, dins el primer volum de les *Obres completes* corregides per Guanyavents i publicades per Gustau Gili, feta al damunt de l'edició de 1924.

No és pas la meua intenció analitzar de manera detallada els diferents estadis textuals de *L'Escanyapobres*. Voldria, tan sols, marcar les grans tendències que es defineixen en cada estadi i en el pas d'un estadi a l'altre. Tractaré sobretot de les característiques lingüístiques del text i de les variants introduïdes per adequar-lo a una norma determinada. Aquestes variants poden afectar el text en un sentit formal (és a dir ortogràfic i de puntuació), en un sentit morfològic o bé en el contingut. També em referiré, més breument, a les variants introduïdes amb una funció estilística. No és una divisió neta, ja que, com he dit, els canvis lingüístics, quan entren en el terreny dels barbarismes lèxics o sintàctics, modifiquen inevitablement l'estil.

En les seves primeres edicions, la novel·la pateix pocs canvis lingüístics. Som sempre dintre dels límits del català acadèmic de tradició moderna, i les variants obeeixen majoritàriament a alguns ajustaments ortogràfics i de puntuació per part de l'editor, o a la modificació d'alguna morfologia. El salt es produeix amb l'aparició de *L'Escanyapobres* dins la «Biblioteca Popular de L'Avenç» i la consegüent adaptació del text a l'ortografia de la col·lecció: la «y» esdevé «i», l'ús de l'apòstrof es restringeix i ja no s'usa per marcar elisions del tipus «qu'una», s'introdueix l'ús del guionet per separar el verb dels clítics, l'accentuació passa a ser restringida seguint el model italià, s'elimina l'hac intervocàlica i al final de mot després d'oclusiva, etcètera. Els canvis morfològics també són nombrosos: «ab» és substituïda per «amb», escrita amb «b» final davant consonant i sense «b» davant vocal, l'article determinat masculí passa de «lo» a «el» o de «l» amb apòstrof a una simple «l» quan s'elideix la vocal, i hi ha una tendència a eliminar els adjectius possessius febles, que passen a ser subs-

tituïts per les formes «seu»/«seva». Com el mateix Oller s'havia queixat a Fabra, aquests canvis lingüístics s'adapten, en l'edició de 1909, a les noves normes del grup de «L'Avenç»: l'article indicat amb una «l» esdevé «-l» amb un punt volat, «aixís» passa a ser «així», i el joc d'escriure «am» sense «b» davant consonant i amb «b» davant vocal queda unificat en l'actual forma universal amb «b».

Podem estar segurs que aquestes variants lingüístiques, llevat potser d'alguna qüestió morfològica, provenen dels editors, no pas de l'autor, el qual es devia limitar a acceptar els canvis, més a la força que per gust, per tal de ser publicat. A partir d'aquest moment, Oller es converteix en un autor amb múltiples llengües. D'una banda, la privada, que sempre va mantenir fidel, malgrat alguns canvis i evolucions, a la llengua de la Renaixença.²⁵ De l'altra, la pública, que podia coincidir aproximadament amb la llengua privada si publicava amb Francesc Matheu o bé s'adaptava a la dels altres editors.

A la Biblioteca de Catalunya es conserva un exemplar de l'edició de 1909 de *L'Escanyapobres* en el qual Oller va fer tot un seguit de correccions autògrafes amb la indicació: «Corregida per l'autor per a la definitiva».²⁶ Si les edicions a la «Biblioteca Popular de L'Avenç» poden simbolitzar l'encaix, tot i que dolorós, d'Oller amb el Modernisme, aquestes correccions autògrafes ens situen de ple en l'Oller resistencial durant el Noucentisme. L'escriptor va tenir la paciència de modificar en un sentit reintegracionista l'aspecte gràfic del text: les «i» llatines es van convertir en gregues, els «que atravessa» en «qu'atravessa» amb l'apòstrof indicant l'elisió, l'hac va tornar a marcar la pronúncia disil·làbica i va enriquir les oclusives finals, els verbs es van tornar a enganxar als clítics, etcètera. Morfològicament, Oller va recuperar la preposició «ab» i els adjectius possessius febles («el seu» torna a ser «son», «la seva» torna a ser «sa»); i de vegades es va tornar més arcaïsta

25. A les *Memòries literàries*, per exemple, començades a redactar el 1913, trobem l'ús de la «y», i de la forma «aixís», quan a l'edició de 1909 de *L'Escanyapobres* trobem «i» i «així» (vegeu *Memòries literàries*, op. cit., reproducció fotogràfica de dues quartilles de l'original entre les pàgines 312-313).

26. L'exemplar va ser arxivat en la col·lecció Aguiló.

del que era en les primeres edicions: «tal» esdevé «aytal», «aquest» pot esdevenir «aqueix» o «tercera vegada» pot ser «terça volta». Les correccions, però, no són pas sistemàtiques, sigui per oblit (un «amb» que es queda tal qual, o un «atribufen» que no recupera l'hac), o perquè l'evolució de la llengua literària devia fer vacil·lar Oller i, per exemple, no tots els adjectius possessius recuperen la forma feble.

Un fet que pot sorprendre és que, al costat d'aquests canvis reintegracionistes, en trobem de normatius: «disfrutava» esdevé «gauria», «com no parlà» esdevé «com que no parlà», «mellor» serà «millor», «al menos» és «almenys», «en quant al» esdevé «quant al» i «quasibé» esdevé «gayrebé». Sens dubte, aquest material ens obliga a replantejar-nos algunes de les idees fetes que tenim sobre Oller i sobre la seva descurança o ignorància lingüística.²⁷ Que Oller no fos fabrià no vol dir que no trobés bé les propostes fabrianes de depuració del català literari. Encara més: l'oposició a les normes no impedia pas que el novel·lista se sentís preocupat per tenir un idioma correcte i, en aquest sentit, devia estar atent a les discussions del moment i a les solucions que Fabra proposava. El 6 de setembre de 1919 escrivia a Francesc Matheu: «¿may diries qu'hè fet?... he esporgat de castellanismes (que no n'hi há poch) *La febre d'or*, un treball que m'havia dat sempre gran peresa d'empendre.»²⁸

No hi ha cap indicació que ens permeti datar aquestes correccions de *L'Escanyapobres*. És versemblant, però, que siguin anteriors a 1924, any en què la novel·la té una edició posterior a la institució de les *Normes ortogràfiques* i en el qual, per tant, adquireix un primer abillament públic normativitzat. És possible, també, que les correccions siguin posteriors a l'any 1913, com si Oller, davant la institucionalització

27. En efecte, fins i tot en contra del que ell mateix deia, cal començar a superar la idea que Oller era un escriptor que no es preocupava pels problemes formals. Vegeu un exemple d'aquesta consideració negativa d'Oller a P. BOHIGAS, *Papeles de Narcís Oller*, «Anuario de la Biblioteca Central y de las Populares y Especiales», 1961-1963 (Barcelona, Diputación Provincial de Barcelona, 1965), p. 308.

28. Correspondència de Francesc Matheu, Biblioteca de Catalunya, ms. 2209.

de les *Normes ortogràfiques*, hagués volgut rescatar el seu text de l'ortografia d'inspiració fabriana. No es pot descartar que Oller pensés editar *L'Escanyapobres* en alguna de les col·leccions o publicacions de Francesc Matheu.²⁹

Si bé és cert que l'edició de les *Obres completes* va significar la incorporació del conjunt de l'obra d'Oller al català normatiu, no podem deixar de banda el fet que una part de la seva obra ja s'havia editat abans parcialment normativitzada dins la col·lecció «La Novel·la d'Ara», on va aparèixer *L'Escanyapobres* el 1924, i dins la col·lecció «La Novel·la Nova».³⁰ Pel que fa a l'edició de 1924 de *L'Escanyapobres*, presenta una regularització ortogràfica i una certa regularització morfològica: «aixís» esdevé «així», «amb» passa a ser la forma universal de la preposició, «perxò» esdevé «per això», «quasibé» és «gairebé», etcètera. Algunes de les correccions ja havien estat introduïdes en l'edició de 1909 o havien estat consignades per Oller en les seves correccions manuscrites. En canvi, hi haurà solucions normatives que Oller ja havia proposat en les correccions manuscrites i que no seran introduïdes fins a l'edició de 1928 com és el cas, per exemple, de la substitució d'«en quant al» per «quant al».

Tenim la sort de posseir els exemplars utilitzats per Emili Guanyavents per tal de fer les correccions de l'obra d'Oller de cara a les *Obres completes*. En el cas de *L'Escanyapobres* és possible de trobar-hi diferents estadis textuais: d'Oller, en tinta negra, i de Guanyavents, tant en tinta vermella com

29. A la Biblioteca de Catalunya també es conserva un exemplar de *Vilaniu* de l'Estampa «La Renaixensa» (ms. 2224) amb correccions autògrafes d'Oller i amb una indicació igualment de mà seva, escrita al damunt d'un paper que protegeix l'exemplar, que diu: «Original pera la edició definitiva de *Vilaniu*.» En aquest cas, Oller no es va veure obligat a corregir les «i» o els «amb», que ja estaven en la forma «y» i «ab».

30. En la primera col·lecció van aparèixer *La vena als ulls* el 1923, *La Papallona* el 1924 i *La bufada* el 1925. En «La Novel·la Nova», *El trasplantat* el 1917 i *Isabel de Galzeran* el 1918. Aquestes obres, que apareixen contemporàniament a les publicades amb Francesc Matheu, són només parcialment normativitzades, sobretot si les comparem amb la posterior neteja de Guanyavents. És interessant de notar que les obres normativitzades són sempre reedicions, mentre que les obres noves com *Al llapis y a la ploma*, del 1918, Oller les publicava a la «Il·lustració Catalana».

en tinta negra.³¹ Moltes de les correccions gramaticals són clarament fetes de la mà d'Oller: «rellevament» en lloc de «rellevo», correcció que ja havia fet de manera manuscrita damunt l'exemplar de 1909, o canviar els «com» en «com a» quan pertoca o, ja més estilístic però en un sentit d'elevació de la llengua literària heretat del Noucentisme, posar «llurs» i «homs». De vegades assistim a la lluita entre corrector i corregit. Així, per exemple, la frase del capítol VI «El real era el carril», que prové d'un «Lo real era 'l carril» de la primera edició de 1884, és corregida per Oller reintegrant-hi el «Lo», el qual és després esborrat per Guanyavents i corregit amb un «El que era real era el carril», llició que va passar a les *Obres completes*.³² Oller i Guanyavents no van tenir en compte, a l'hora de preparar les *Obres completes*, ni l'edició de 1909, ni les esmenes autògrafes fetes per Oller al damunt d'aquesta edició. Així, el «disfrutava» original, que Oller havia corregit per «gaudia», serà en canvi substituït per Guanyavents amb un «fruia». Cal assenyalar que alguns dels canvis van ser introduïts en galerades, que Oller sempre revisava i que no se'ns han conservat.³³

31. Es tracta del ms. 1908 de la Biblioteca de Catalunya. També hi ha indicacions en llapis d'Emili Guanyavents destinades a la tipografia. Val a dir que, en molts casos, no és fàcil de determinar l'origen de les correccions. Vegeu una primera descripció del material manuscrit d'Oller, amb algunes atribucions que cal considerar dubtoses, a P. BOHIGAS, *art. cit.*, ps. 307-320.

32. El «lo» neutre va ser respectat en els diàlegs llevar en la combinació «lo que», la qual, però, com explica Guanyavents en l'*Advertiment del corrector*, *op. cit.*, p. VI, va ser restablerta quan Oller així ho indicava.

33. Per exemple, un «moreno» serà corregit en «morè» de cara al text de 1924 i apareixerà finalment com a «moreu», un canvi de galerades que coincideix amb la correcció que Oller havia fet manuscrita damunt l'exemplar del 1909. En l'exemplar de *Vilaniu* usat per a la normativització i conservat a la Biblioteca de Catalunya, llegim, a llapis, de la mà de Guanyavents: «Els prego d'enviar-ne també proves al Sr. Oller, i trametre-mè-les després, com de costum.» També en l'*Advertiment del corrector*, *op. cit.*, p. VI, Guanyavents fa constar que Oller feia «lectura de les proves que, a proposta meua, se li han anat trametent en el curs de la impressió». A partir de les correccions de *L'Escanyapobres* es pot deduir que Oller feia una primera correcció, després Guanyavents corregia al damunt i devia deixar-hi donar un cop d'ull a Oller abans d'enviar el llibre a la impremta. Les galerades eren enviades a Oller i a Guanyavents, el qual devia

L'evolució textual de *L'Escanyapobres* és, també, una evolució estilística i lingüísticoestilística. En l'edició de 1903 de la «Biblioteca Popular de L'Avenç» podem trobar alguns canvis interessants respecte a les primeres edicions de la novel·la, alguns dels quals es mouen entre la gramàtica i l'estil i altres el que busquen és augmentar la càrrega descriptiva de la novel·la. Així, «per son front petit» esdevindrà «pel seu front pàlid». També en l'edició de 1909 trobem canvis estilístics en aquest sentit intensificador: unes cartes «corbes com teules» passen a ser, per exemple, «enarcades com teules». És la mateixa direcció que prendran els canvis manuscrits fets al damunt de l'exemplar de 1909, força més nombrosos: «conversa» esdevé «estribot», «glopear» esdevé «assaborir», el «front pàlid» esdevindrà «el front embotornat», «aquell món» serà «aquell garbuix», «pobre» esdevé «mendicant», etcètera. Cap d'aquests canvis no va ser recollit en versions posteriors de la novel·la i és realment una llàstima, perquè milloren notablement el text, sobretot si els comparem amb els canvis estilístics introduïts per Oller en l'edició de 1924, força més grisos. Crec que, en conjunt, la intensificació estilística de la novel·la es pot explicar pel desig d'Oller de mesurar-se amb els grans escriptors modernistes, el vocabulari dels quals, com ja hem vist, li semblava superior al seu.

3. A tall de conclusió

L'evolució textual de *L'Escanyapobres* és una mostra de les diferents respostes que Oller dóna a un context cultural, lingüístic i estilístic que li resulta hostil. Aquestes respostes poden anar alhora en direccions diferents (quan Oller publica tant antinormativament com normativament), poden ser el resultat d'una transigència (perfectament exemplificada en la lluita amb Emili Guanyavents), i es poden contami-

recollir les esmenes d'Oller que li semblaven admissibles. Fos com fos, Oller, segons declarava a Domènec Guansé en l'entrevista *Com prepara Narcís Oller l'edició de les obres completes*, *art. cit.*, repassava «les proves definitives».

nar mútuament (com quan Oller es preocupa personalment per incorporar algunes correccions gramaticals a les seves obres).

La intervenció d'Emili Guanyavents en les *Obres completes*, que era ortogràfica i normativa i, per tant, estilística, va ser qualificada per Maurici Serrahima d'excessiva, perquè avui, escrivia als anys setanta, «hem après d'estimar uns certs aspectes del llenguatge de la Renaixença».³⁴ Un exemple de *L'Escanyapobres* ens pot fer evident la pèrdua produïda en el procés de correcció. En el capítol VII, justament en el fragment reproduït a «L'Avens» el 1884, trobem una repetició de la mateixa frase abans i després de la descripció que Oller fa de l'Oleguer i la Tuies a punt de casar-se: «Era una matinada d'abril, xamosa y riolera per lo ras qu'estava 'l cel.» En l'edició de les *Obres completes* aquesta repetició desapareix, ja que «per lo ras qu'estava 'l cel» és corregit en la primera frase amb l'expressió «per la blavor del cel» i en la segona amb l'expressió «per la serenor del cel». En aquest cas, sempre que no hi hagi hagut un repensament estilístic per part d'Oller en contra de la repetició, es tracta d'un des-

34. Maurici SERRAHIMA, *Narcís Oller*, dins *Dotze mestres*, op. cit., p. 48.

cuit, perquè el paral·lelisme s'hauria pogut mantenir. En altres casos, les pèrdues són inevitables des d'un punt de vista normatiu. És evident que l'estil d'Oller seria menys pla del que ens pensem si s'hagués difós en la seva genuïnitat,³⁵ però el que no es pot fer és tirar enrere: les lliçons introduïdes pels editors i pels correctors formen part de l'obra d'Oller en la mesura en què aquest els va donar el vistiplau.³⁶ El conflicte tan sols es pot resoldre amb edicions crítiques que, agafant les *Obres completes* com a text base, estratifiquin les diferents etapes lingüístiques i estilístiques dels textos i estableixin les responsabilitats de les diferents lliçons i variants.

VÍCTOR MARTÍNEZ-GIL

35. Vegeu Giuseppe GRILLI, *Estudi introductori a Narcís OLLER, Isabel de Galceran i altres narracions*, op. cit., p. 29.

36. Per al problema que planteja aquesta situació des del punt de vista de la voluntat d'autor i l'edició de textos, vegeu Víctor MARTÍNEZ-GIL, *Correctors i escriptors en la literatura catalana: el concepte de coautoría lingüística*, «Llengua & Literatura», núm. 8 (1997), ps. 189-218.

Edició i recepció de *K.L. Reich*, de Joaquim Amat-Piniella, per David Serrano i Blanquer

Joaquim Amat-Piniella enllesteix la redacció de *K.L. Reich*, però no pot veure publicada la seva novel·la més reeixida fins disset anys més tard, el 1963, i, encara, primer en llengua castellana. Al llarg d'aquest temps Amat sotmet l'obra a un procés de depuració exhaustiu mentre, paral·lelament, intenta trobar una sortida que li permeti eludir la censura i veure publicada la seva novel·la.¹ Però per a entendre l'actitud de l'escriptor de *K.L. Reich* en tot aquest

procés cal aprofundir en la trajectòria biogràfica d'un home a qui el compromís amb el seu temps porta a un periple personal de vuit anys pel front d'Andalusia, l'exili francès i la reclusió al camp de concentració de Mauthausen.

Un perfil compromès

Joaquim Amat (Manresa 22-XI-1913 - Barcelona 3-VIII-1974) inicia la seva tasca literària a l'Institut Local, on col·labora en els set números de la revista «Assaigs» (entre maig de 1931 i juny de 1932) escrivint

1. L'estudi de la trajectòria de *K.L. Reich* es basa en l'anàlisi de l'arxiu personal de la família Amat.